

ФУНКЦІ МОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІНТЕРЕСУ В ДИСКУРСІ

Максименко Ю. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті запропоновано комплексний підхід до аналізу емоцій (а саме, емоції інтересу) в комунікативному процесі. Виділено прагматичні функції інтересу в процесі комунікації, його типи та способи вираження. Наведені класифікації проілюстровано прикладами із сучасного англійського художнього дискурсу.

Ключові слова: емоція інтересу, комунікативний процес, комунікативна компетентність, прагматичні функції.

В статье предлагается комплексный подход к анализу эмоций (а именно, эмоции интереса) в коммуникативном процессе. Выделяются прагматические функции интереса в процессе коммуникации, его типы и способы выражения. Приведённые классификации иллюстрируются примерами из современного англоязычного художественного дискурса.

Ключевые слова: эмоция интереса, коммуникативный процесс, коммуникативная компетентность, прагматические функции.

The article offers a complex approach to emotions analysis (namely the emotion of interest) in the communicative process. Pragmatic functions of interest in the communicative process, its types and ways of expression are enumerated and illustrated with the extracts from contemporary English fiction.

Keywords: emotion of interest, communicative process, communicative competence, pragmatic functions.

Емоції є невід'ємним компонентом життя людини. Вони відображають її ставлення до навколишнього світу, допомагають у процесі прийняття рішень, виступають важливим елементом комунікації. Подвійна природа емоцій (їх об'єктивне існування, але суб'єктивне переживання) зумовлюють складність їх дослідження [2; 9]. В. І. Шаховський зазначає, що емоції виступають і об'єктом відображення в мові, й інструментом. Тому для того, щоб побудувати адекватний опис мовної системи, необхідно враховувати емоції людини [3, с. 7]. У зв'язку із цим існує два протилежні погляди на суть відношення між мовою та емоціями. Згідно з першим емоції є первинними: людям притаманні емоції, які вони виражають у комунікативному процесі вербальними на невербальними засобами. Другий погляд має мову за вихідну і досліджує, як мова відображає і конструює емоції. У цьому підході мова є засобом дослідження емоцій. Вважаємо, що визнання правомірності обох підходів дасть змогу більш повно дослідити природу відношень між мовою та емоціями. Таким чином, необхідно враховувати взаємний вплив як мови, так і емоцій на ці відношення.

Вивчення емоцій з погляду першого підходу передбачає звернення до суміжних дисциплін, які вивчають природу емоцій, передусім психології. Другий підхід базується на застосуванні лінгвістичних даних. Дослідження функціонування лексичних одиниць на позначення емоцій у комунікативному процесі неможливе без врахування контексту комунікації, аудиторії та мовця, що зумовлює доцільність використання прагматичного підходу до аналізу матеріалу.

Огляд праць, виконаних у межах емотіології, показав, що, незважаючи на велику кількість досліджень емоцій, емоція інтересу не отримала належного висвітлення в лінгвістичних студіях.

Таким чином, **метою** нашого дослідження ми ставимо комплексне дослідження особливостей функціонування мовних одиниць на позначення емоції інтересу в комунікативному процесі. Реалізація поставленої мети вимагає виконання таких **завдань**: дослідження погляду на емоцію

інтересу в психології та їх узагальнення; аналіз фрагментів художнього дискурсу, в яких були виявлені номінативні одиниці на позначення емоції інтересу з метою виявлення функцій цієї емоції в комунікативному процесі; дослідження специфіки вираження емоції інтересу, її типів у дискурсі.

Об'єктом аналізу цієї статті стали фрагменти сучасного англomовного художнього дискурсу, які містять номінативні одиниці на позначення емоції інтересу. **Предмет** нашого вивчення становлять функціональні та прагматичні особливості номінативних одиниць на позначення інтересу. **Актуальність** цього дослідження зумовлена необхідністю розуміння принципів та особливостей функціонування інтересу в процесі комунікації як однієї з базових емоцій людини.

Інтерес є однією з найважливіших емоцій у житті людини. Було виявлено, що інтерес стимулює бажання досліджувати, сприймати нову інформацію та досвід, розвивати власні здібності [4, с. 1369]. Цікаві питання викликають креативний, гнучкий та неупереджений підхід, а також більш глибоке та детальне їх опрацювання. Крім того, вони роблять людей більш зібраними, організованими та вмотивованими [6, с. 80]. Дорослі з більш вираженим інтересом живуть на 5 років довше, на 30% рідше помирають під час навчання, а також мають здоровішу нервову систему [9, с. 422–423]. Інтерес виступає необхідною умовою успішної комунікації. Він заохочує нові знайомства і стосунки [7, с. 370]. Спілкування із соціально допитливими людьми приносить більше задоволення, оскільки такі люди сприймаються більш соціально та комунікативно компетентними та кооперативними в спілкуванні (ставлять питання та активно реагують на сказане іншими) [5, с. 87–96].

У зв'язку із цим нам видається необхідним дослідити функціонування мовних засобів на позначення емоції інтересу в комунікативному процесі, застосовуючи дані, одержані в психології та соціології емоцій. Ми вважаємо це ефективним засобом для отримання більш достовірних та повних відомостей про природу емоції та її вираження в дискурсі, а також вплив мови на специфіку сприйняття емоцій людьми.

К. Ізард визначає інтерес як “базову позитивну емоцію, яка переживається людьми частіше за все. Інтерес відіграє важливу мотивуючу роль у формуванні та розвитку навичок, умінь та інтелекту. Інтерес – це єдина емоція, яка забезпечує працездатність людини” [1, с. 105–106]. Загалом, психологи погоджуються в тому, що інтерес – це мотиваційний стан, який асоціюється з дослідженням. С. Тернер та П. Сильвія пропонують віднести інтерес до окремої групи емоцій – “емоцій знання” разом з допитливістю, здивуванням, розгубленістю та благоговінням [10, с. 670].

Спільними рисами всіх теорій інтересу в психології є [7, с. 368]:

- інтерес визнається мотиваційним станом, який орієнтується на досягнення мети;
- основною функцією інтересу є навчання та дослідження;
- інтерес заохочує навчання, знайомство з новими людьми, отримання навичок;
- інтерес робить людину більш сприйнятливою до нового, уважною та сконцентрованою.

Ми вважаємо справедливим твердження Л. Калімулліної, що основними факторами, які визначають концептуалізовану в тексті емоцію, є ті, що акцентуються автором. Таким чином, формою маніфестації емоцій в тексті є не окремі лексико-фразеологічні емотиви, а дані одиниці в складі окремих, лінійно не пов'язаних висловлень. Тобто, щоб виявити структуру емоцій у художньому тексті, необхідно аналізувати окремі текстові фрагменти [2, с. 91].

Враховуючи дані суміжних дисциплін, а також опрацьований нами ілюстративний матеріал, можна виділити такі функції емоції інтересу в комунікативному процесі.

Пізнавальна функція полягає в тому, що інтерес слугує засобом заохочення до навчання та дослідження, отримання нового досвіду: *Watched by the rest of the office, Lisa and Jack ate their sushi. Ashling, in particular, was appalled, but couldn't keep away. She kept sneaking looks at them, the way you would at a terrible road accident, then wincing as she saw something she wished she hadn't. [...] Ashling watched fascinated [...]*

The words were out before she could stop herself. 'What's this?'

'Pickled ginger.' [...]

Ashling *watched for a few more intrigued seconds, before blurting out, 'What's it like? All of it?'* (13, с. 391).

У цьому фрагменті дискурсу підкреслено дієвий характер інтересу – він стимулює до активних дій, спрямованих на отримання цікавих знань (що таке суші), які героїня, незважаючи на свої спроби, не може стримати. Активний характер інтересу передається використанням ряду дієслів (*watched, fascinated, sneaking looks at, saw, blurting out*), які позначають візуальні та вербальні дії, що є необхідними для пізнання нового. Низький ступінь контрольованості інтересу підкреслено завдяки добору відповідної лексики (*words were out before she could stop herself, couldn't keep away, wincing* тощо), що також створює комічний ефект.

Емотивна функція: інтерес виступає показником емоційного ставлення комунікантів до предмета комунікації: *Savannah seemed fascinated by it [the story]* (16, с. 81 – 82). Лексема *fascinated* містить у собі сему позитивної оцінки високої інтенсивності, а отже, передає позитивне ставлення персонажа до розповіді. Зауважимо, що емоція інтересу не завжди є позитивною, оскільки надмірний ступінь її вияву асоціюється швидше з негативною оцінкою. Крім того, приписування позитивного чи негативного характеру інтересу залежить від ситуації, об'єкта, на який він спрямований, та суспільно прийнятих норм поведінки.

Комунікативна функція необхідна для успішного обміну інформацією в процесі спілкування, адже допитливі люди вважаються більш бажаними та компетентними співрозмовниками [8]: *She listened intently, asking questions now and then [...]* (16, с. 81–82). Цей приклад є ілюстрацією комунікативних дій, яких очікують від зацікавленого співрозмовника: уважного слухання та ставлення доречних запитань. Іншими можливими комунікативними діями є реактивні репліки, які містять у собі ЛО із семантикою інтересу. Саме така комунікативна поведінка дозволяє отримати максимально точну та конкретну інформацію завдяки вмінню спрямувати розмову на цікаву тему.

Метакомунікативна функція інтересу слугує для встановлення та підтримання контакту в процесі комунікації, сигналізує про увагу співрозмовника до предмета обговорення (що також пов'язано з вищою комунікативною компетенцією допитливих людей): *He turned to look at her. "Well", he said, nodding slightly, "certainly everything you say is interesting"* (18, с. 250). Зворотна реакція є необхідною умовою успішного перебігу спілкування, оскільки вона робить його приємним для обох сторін, заохочує шире висловлення думок. У цьому фрагменті виражене як вербальне (*interesting*), так і невербальне (*turned to look*) свідчення зацікавленості чоловіка.

Прагматична функція інтересу має на меті досягнення цілої низки різноманітних ефектів на співрозмовника (підбадьорити, справити враження, залякати тощо) залежно від того, чого вимагають ситуація та наміри комунікантів. Наприклад, у цьому фрагменті прагматичною метою мовця було зробити комплімент жінці, яка йому сподобалася: *"Momma told me your name but that was before I laid eyes on you," Holland said. "I'd of not forgot it if I'd reckoned on how pretty you was"* (15, с. 85). Комплімент висловлено в завуальованій формі, але є очевидним для комунікантів. Посилання на невербальний вияв інтересу – характерну візуальну поведінку (*laid eyes on*) у поєднанні з фактом, що комунікантами є чоловік та жінка, імпліцитно передбачає сексуальний інтерес. У наступному прикладі метою виявлення інтересу є турбота про друга та його самопочуття: *Ashling found Dylan watching her with anxious interest. 'Are you OK?' he asked. She nodded assent. 'For a minute I thought we'd lost you there'* (13, с. 194). Про наявність інтересу в цьому уривку свідчать названі автором невербальні вияви інтересу в поєднанні з його прямою номінацією (*watching with anxious interest*), а також їх підкріплення вербальною дією (*asked*). Як бачимо, про справжню прагматичну мету звичайно можна судити лише з ширшого контексту.

Симулятивна функція полягає в створенні хибного враження на співрозмовника, що комунікація є цікавою для обох сторін: *“He’s a very interesting man”, Annie said diplomatically, not wanting to hurt Whitney’s feelings by saying what she really thought, that he was an egomaniac and a pompous ass and a crashing bore* (17, с. 113). Ремарка автора дає нам зрозуміти, що висловлений інтерес до людини є нещирим, оскільки нам повідомляють про справжнє враження, яке чоловік справив на Енні. У прикладі також можна побачити причину нещирості – небажання образити подругу. Це також свідчить про те, що можливість викликати інтерес оточення є бажаною якістю.

Розважальна функція інтересу полягає в тому, що інтерес слугує засобом не лише одержання важливої для особи інформації, але й такої, яка носить розважальний характер (не випадково в англійській мові одним зі значень слова “interest” є “розвага, спосіб проведення часу”): *There were such crowds nobody would notice anything that wasn’t that they’d come to see, that’s what a fever was in these souls. Everyone was streaming down the road to see the tragedy, they were in their carriages and they were walking and standing up in drays, people were paying for anything with wheels to get them out there from town [...] the oglers went around back all the way up the road to get into the procession again – it was the two headless remains of Madame Dora and her nephew that drew the most attention...* (12, с. 65 – 66). Про безцільність інтересу та його небажаність свідчить передусім, вибір лексеми на позначення суб’єктів інтересу (*oglers*), яке словник подає з приміткою “disapproving”. Про наявність цієї емоції можна судити також з номінацій невербальних засобів її вияву (*notice, come to see, drew the most attention*), які передають візуальну поведінку натовпу цікавих. Негативне забарвлення емоції в цьому уривку надає також контекст, який містить лексичні одиниці з негативною конотацією (*tragedy, headless remains*).

Крім того, виділяють такі типи інтересу [8, с. 305], які можна проілюструвати на матеріалі англійського художнього дискурсу.

• **Перцептивний** (предметний): *“Ashling, take a look,” Garry invited. Ashling rushed to his screen and was full of admiration for how he’d laid out the article. A four-page spread, which looked colourful, funny, engaging and interesting* (13, с. 216). Номінація візуального вияву інтересу (*take a look*) є сигналом того, що в уривку йдеться про можливість перцептивного сприйняття. Об’єктом інтересу в цьому випадку є макет статті, який викликає інтерес передусім своїм зовнішнім виглядом: вона яскрава, весела, захоплива, тобто в неї наявні всі ті риси, які є типовими збудниками інтересу.

• **Епістемічний** (інтелектуальний): *“What was your dream?” she asks, and here is an odd thing: for the first time in maybe five years, since they stayed up until midnight discussing whether to hold the Motorola stock or sell it [...], she is interested in something he has to say* (14, с. 130). Епістемічний інтерес виявляється в зацікавленні ідеями і, відповідно, передбачає вербальний його вияв у зв’язку з абстрактністю об’єкта, на який він спрямований. У прикладі наявні дієслова мовленнєвої діяльності (*asks, discussing, say*), пряме питання, а також ЛО *interested*, яке безпосередньо вказує на емоцію, яка переживається.

• **Соціальний** (міжособистісний): *Pedro the doorman was sitting in the corner, reading the Post (and listening to every word, I have no doubt – to Pedro his servants were the world’s most interesting daytime drama)* (14, с. 242). Соціальний інтерес спрямований на людей та суспільство, тому, крім звичних виявів інтересу (*listening*), також необхідно звернути увагу на номінації об’єкта інтересу. У прикладі об’єктами інтересу виступають слуги (*servants*), справи яких здаються господарю найцікавішою у світі драмою (*the world’s most interesting daytime drama*). Тут проводиться аналогія між серіалами та особистим життям слуг, які працюють у домі Педро.

За способом вираження інтересу в комунікативному процесі виділяють активний відкритий інтерес (розпитування), активний прихований (підслуховування, підглядання) та пасивний (спостереження) [8, с. 305].

• **Активний відкритий:** [...] *when she climbed into her hammock on the first night and put out the lamp, Mary Hornsmith asked her forty-seven personal questions Lillian couldn't answer [...]* (11, с. 142). Про відкритість вияву інтересу та його активність можна зробити висновок з використаного словосполучення на позначення активної мовленнєвої дії (*asked questions*).

• **Активний прихований:** [...] *found them [children] snooping around in there, so they were not without unhealthy curiosity* (12, с. 57). У прикладі відсутні ЛО на позначення вербальних дій, але описані невербальні, пов'язані з виявами дослідницької діяльності (*snooping around*) ЛО. Крім того, правильно розпізнати емоцію допомагає словосполучення *unhealthy curiosity*.

• **Пасивний:** *Ned and Billy and Sally are in the doorway, nothing but a diaper and a shawl on Sally, [...] looking curiously at her mother's body* (11, с. 197). Єдиним виявом інтересу є погляд дівчинки (*looking curiously*), не підкріплений жодними іншими діями, які пов'язують із цією емоцією.

Таким чином, можна зробити **висновок** про важливість емоції інтересу для комунікативного процесу, його успішності та продуктивності. Інтерес виступає необхідним складником комунікативної компетенції, показником соціальної активності та досвідченості людини. Інтерес виявляє себе по-різному залежно від мети, ситуації комунікації, задіяних у процесі спілкування осіб тощо. У процесі комунікації він може виконувати одну або кілька з наведених функцій: пізнавальну, емотивну, комунікативну, метакомунікативну, прагматичну, симулятивну, розважальну тощо. Широкий спектр питань, пов'язаних з емоцією інтересу, залишається нерозв'язаним. Видається плідним подальше вивчення факторів, які впливають на характер та функції інтересу в комунікації. Крім того, детального розгляду потребують засоби (вербальні та невербальні) вираження інтересу. Цікавим є питання про культурну специфіку виявів інтересу в різних країнах.

Література

1. Изард Э. К. Психология эмоций / Кэррол Э. Изард. – СПб. : Издательство “Питер”, 1999. – 464 с.
2. Калимуллина Л. А. О концептуальном подходе к анализу текстового поля эмотивности / Л. А. Калимуллина // Теория поля в современном языкознании: Межвуз. науч. сб. / [отв. ред. С. Г. Шафиков]. – Уфа, 2001. – С. 90 – 94.
3. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка: монография / Виктор Иванович Шаховский. – М. : ЛКИ, 2008. – 206 с.
4. Fredrickson B. The Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions / Barbara Fredrickson // Phil. Trans. R. Soc. Lond. B. – 2004. – № 359. – P. 1367–1377.
5. Hartung F. M. Social Curiosity and Its Functions: Dissertation ... Doktor der Naturwissenschaften / Freda-Marie Hartung. – Konstanz, 2010. – 120 p.
6. Isen A. An Influence of Positive Affect on Decision Making in Complex Situations: Theoretical Issues with Practical Implications / A. M. Isen // Journal of Consumer Psychology. – 2001. – № 11 (2). – P. 75 – 85.
7. Kashdan T. B., Silvia P. / Ed. S. J. Lopez // Handbook of Positive Psychology [2nd Ed.]. – Oxford, UK : Oxford University Press, 2009. – P. 367–375.
8. Renner B. Curiosity about People: The Development of a Social Curiosity Measure in Adults / B. Renner // Journal of Personal Assessment. – 2006. – № 3. – P. 305–316.
9. Richman L. S. Positive emotions and health / [L. S. Richman, L. Kubzansky, J. Maselko and others] // Health Psychology. – 2005. – Vol. 24. – № 4. – P. 422–429.
10. Turner S. A., Jr., Silvia P. J. Must Interesting Things Be Pleasant? A Test of Competing Appraisal Structures / S. A. Turner, Jr., P. J. Silvia // Emotion. – 2006. – № 6. – P. 670–674.

Джерела ілюстративного матеріалу

11. Bloom A. *Away* / Amy Bloom. – New York: Random House Trade Paperbacks, 2008. – 248 p.
12. Doctorow E. L. *A House on the Plains* / Ed. S. Miller, K. Kenison // *The Best American Short Stories*. – Boston : Houghton Mifflin, 2002. – P. 47–67.
13. Keyes M. *Sushi for Beginners* / Marian Keyes. – London : Penguin Books, 2001. – 564 p.
14. King S. *Just After Sunset* / Stephen King. – New York : Pocket Books, 2008. – 456 p.
15. Rash R. *One Foot in Eden* / Ron Rash. – New York : Picador, 2002. – 214 p.
16. Sparks N. *Dear John* / Nicholas Sparks. – London : Sphere, 2006. – 310 p.
17. Steel D. *Family Ties* / Danielle Steel. – New York : Delacorte Press, 2010. – 322 p.
18. Strout E. *Abide with Me* / Elizabeth Strout. – London : Simon & Schuster UK Ltd., 2006. – 360 p.